

1994. február

Harmincegy év távollét után költözöm Budapestre, előreláthatólag öt hónapra. 1956-tól 1968-ig – afféle disszidensként – én sem tehettem be lábamat az országba. 1968 óta azonban rendszerint három-négy hetet töltök évente Budapesten és vidéken, jobbára a Balaton partján; ügyeimet intézem, családát látogatok, nyaralok. Párizsban két napilapot olvasok (a Népszabadságot és a Magyar Nemzetet), valamint az Ést és a Magyar Hírlapot; részt vettem és veszek az anyanyelvi konferencia munkájában; szó sincs tehát „elszakadásról”, hazai ismereteim mégis kissé papírizúék, nyáriasak. A hazajövevények túl szépek, ünneplések – s két héttel később már azt katalogizálom, mi minden hiányzik még, hogy igazán jól érezzem magam idehaza. Igen, én és ötvenhatos barátaim haza jövünk, itthon vagyunk; ezt az érzést nem tudta tőlünk elvenni senki, pedig sokan próbálkoztak vele, fordulat előtt és fordulat után, barátaink és ellenségeink egyaránt.

Az egyik legutolsó és leglátványosabb példa: szavazati jogunk. Nem kérdezték meg tőlünk, mi mit gondolunk. (Persze másról sem kérdezték véleményünket.) Nincs más választásunk: nem szavazhatunk. A jobboldal szerette volna, mert hiszen „ránk szavaz az emigráció”. Csakhogy ma már nincs emigráció. Az emigráció egyetlen összetartó ereje a rendszerellenesség; ma (jóformán) senki nem ellenzi a lassan, de biztosan demokratikussá váló rendszert. A liberálisok – baloldalt nem merek írni, nehogy megsértsem a balról jobbra, jobbról megint balra hopplalázó Damascus Manokat – ellenezték, pedig a legaktívabbak, akik elmentek volna szavazni a külföldi magyar konzulátusokra (túlnyomórészt az '56-osok), inkább rájuk szavaztak volna. Az önbizalom hiánya ez, vagy bizalmatlanság. Mindenesetre számoljuk az öngólokat.

Személy szerint nem panaszkodhatom: az ELTE (meghívom, munkáltatom) szépen felújított, kényelmes vendéglakása vár a Csanády utcában. Kicsit szorongva készülök szemináriumomra: vajon kit érdekel ma Magyarországon az esztétikai szféra modernizmusa, amikor mindenkit a gazdasági és társadalmi problémák nyomásztanak, amikor a fiatalok és az idősebbek egyaránt súlyos megélhetési gondokkal küzdenek? Szerda délután azután nagyobb termet kell magunknak keresnünk, mert nem fér be mindenki a rendelkezésünkre bocsátott dolgozószobába.

Különösen lakásom jól berendezett konyhájában gyönyörködöm (gáztűzhely, mosógép, szarvasi kávéfőző). Íróasztalom ugyan nincs, se olvasólámpám, később azonban azt is kapok. Csak könyvespolcot nem sikerül szerezni, így a szobában szépkalodom könyveimet, lemezeimet, kazettáimat, amelyekben megismerésre vár a vizuális, fónikus és elektronikus irodalom; tanítványaim egész antológiákat sokszorosítanak, hang- és videokazettákat másolnak le maguknak. Táskarádiót hoztam, televíziót kölcsönkérek; igazán csak a telefon hiányzik, mely párizsi életnek olyan természetes része, mint a meleg víz vagy a mosószappan. De a probléma megoldható: telefonkártyát vásárolok, és ha esik, ha fagy, addig járom a környéket, míg működő telefonfülkét nem találok. Egy pénzbedobós vagy kártyás készüléket a Matáv ugyan ingyen beszerelne a lakásba (a vonal ugyanis él, mindössze a készüléket vitték el, nehogy visszaéljen a lehetőséggel a külföldi vendégtanár), s akkor ki-ki saját költségén telefonálhatna a világ bármely pontjára. Ez a megoldás azonban eddig senkinek nem jutott eszébe, s én is hiába javasolom. Pedig az évtizedes beidegződéseken változtatni kellene, a modernizációt valahol el kell kezdeni.

Március

Még csak egy hónapja élek itt, de kialakult meggyőződéseim: a legelemibb, legegyszerűbb, a nyugati világban magától értetődő dolgokat kell ma Magyarországon megtanulnunk, jogaitba visszaállítanunk: a pontos, lelkiismeretes munkát, a szavatartást, a szolidaritást, az udvariasságot. S még sorolhatnám. Persze hogy probléma a pénztelenség, a szegénység, a (technikai) elmaradottság; nap mint nap meg kell küzdeni azzal, hogy semmi nem működik, vagy nem működik olyan jól, mint Nyugaton. („Ezt ne mondd, ezzel torkig vagyunk!” – minden ismerősöm, barátom első reakciója), ám az állandó akadályversenyre kényszerítő okokat nemcsak ebben kell keresnünk. Nemcsak a tökéhiány, az infrastruktúra hiánya a baj. Elkerülhetetlen az emberek hozzáállásának, gondolkodásmódjának javító szándékú alapos elemzése. Akkor is, ha tudjuk, hogy ez a – zavaros nacionalizmusunkra, antiszemitizmusunkra, idegengyűlöletünkre is kiterjedő – önvizsgálat fájdalmas folyamat, és pró-

JOURNAL IN-TIME

bára teszi az amúgy is fáradt, kizsige-relt magyar ember idegeit, s (talán csak átmenetileg) tovább rontja a hazai és külföldi (nyugat-európai) magyarok közötti viszonyt. (Az UNICEF 1994-es jelentése szerint tovább emelkedik Kelet-Európában az idő előtti elhalálozó felnőttek száma. Lásd: *Le Monde*, 1994. június 26–27.)

A francia mondás szerint „l'impossible n'est pas français” – vagyis a francia nem ismer lehetetlent. Ezzel szemben az átlagmagyarnak manapság szinte minden lehetetlennek tűnik, így a problémák megoldásába gyakran bele se fog. Ami egyelőre lehetetlen, az lehetetlen – ilyennek éreztem például az először meghirdetett monstre világkiállítást. De ami a naponta elvégzett munka mennyiségét és minőségét illeti, vállalnunk kell az európai összehasonlítást, megmértetést. Ne tévesszen meg bennünket a Váci utca és a Nagykörút néhány szakaszának csillogása, az úgazdagok tündöklése, ezek inkább a külföldi tökének köszönhetik fényüket, nézzünk inkább szét a külső Váci úton. Nem azt akarom mondani, hogy Magyarországon nincs jó munkaerő, nincsenek lelkiismeretes munkások, tisztviselők, mérnökök. De sehol a világon nem látni annyi lógó, esetleg primitív munkaeszközökkel piszmogó melóst, munkaidőben ebédelgető, kávézgató bürokratát, felesleges adminisztratív munkát végző mérnököt, udvariatlan kiszolgálót, mint – a keleti végeken nem is legrosszabbnak tartott – Hungaryban! (Ez a Hungary – Hunnia helyett? – a hanyagság, a pontatlanság, a tévút gyűjtőszava lett a szemináriumon; nem én találtam ki – a fiatalok.)

Megbizhatatlanság, rosszúl értelmezett fegyelem, tekintélytiszteltet. Az egyetem főépületében a két lift közül csak az egyik használható, az is csak félig. Egy morcos öregember – néha idősebb nő – rozoga széken ülve foglalja a helyet, nyomogatja a gombokat, amelyeket, úgy látszik, öreg professzorok és fiatal tanársegédek nem tudnának egyedül megnyomni. Majdnem elfelejtettem: „a felvonót kizárólag az oktatószemélyzet használhatja”. Hallom a hangot: irgalomból tartjuk a két öreget... – s mi lenne, ha tisztességes nyugdíjhoz segítenék inkább őket? Ami pedig a lift használatát illeti, racionális ésszel úgy gondolom, hogy egy felvonót vagy minden egyetemi polgárnak joga van használni, vagy – ha rossz, kicsi, korszerűtlen, és nincs a javítására, korszerűsítésére pénz – le kell állítani. Így legalább azok a régen hitelüket vesztett, minden rendszert hűségeen kiszolgáló hadastyánok, akik ma is foggal-körömmel ragaszkodnak (tan)székükhöz, kénytelenek lesznek nyugdíjba vonulni... Környezetemben senkinek, sem tanárnak, sem diáknak nem tűnik fel a tanári lifthasználat, a külön tanári ebédlő stb. Pedig sürgős lenne az apró privilégiumok felszámolása: egyenlő esélyt adni mindenkinek!

Sz.-t vártam, esti poharazgatásra, beszélgetésre. Háromszáz méterre lakik tőlem. Nem jött. Nem tud ugyan nyikam telefonálni, de holnap majd nyilván benéz, vagy betesz a postládába egy levelet. Természetesen nem jelentkezik. És ez természetesen nem természetes. „Az ausztrál busmanoknak vannak szokásaik, de nincsenek törvényeik. A kelet-európai bennszülötteknek vannak törvényeik,

BOROS JENŐ FELVÉTELE

de nincsenek szokásaik” – írtam 1993 nyarán egy kissé provokatív hangvételű tanulmányban. Még jó, hogy itt van ellenpéldának B., cigány költő barátom. Fehérre közt egy európai.

Április

Jobb, pontosabb munka, több fizetés, mely lehetővé tenné, hogy csak egy munkahelyen kelljen dolgozni, kölcsönös juttatások és engedmények. Ki fogja elkezdni? A nép? A kormány? A „népek” eleve van az igéretkező, végre jobban akar élni. (Hogy miből, ezt a kérdést az emberek régen sem tették fel, ma sem teszik fel.) S hogy tartsák életszínvonalukat, vagy valamiképp javítsanak rajta, agyon dolgozzák magukat. És addig is, amíg belehalnak a nagy életigyekezetbe, fáradtan cikizik egymást, játsszák a mindenki mindenkinek ellensége nevű játékot (figyelem! Amerikában már kapni a Városi gerillaháború gazdagok és szegények között című társasjátékot is!). Végigmegyek a kopott, lepáros, golyóütötte pesti bérházak között,

főszállók a metróra (Lehel tér...), vásárolok, gyanútlanul belepek a fenn-tartott liftbe: bizony gyakran rám szólnak, kioktatnak, elsodornak. Úgy érzem magam, mint autót az autóműhelyben, felhorzsolják bőromet a durva kefék. A nép, az ország rossz, leromlott állapotban van, ez különösen akkor feltűnik, ha kívülről jön az ember. A Szépművészeti Múzeumban, ahová Emelienne-nel, valamikori francia feleségemmel (mai jó barátommal) látogatok el, az emeleten a termék fele nincs kivilágítva – nincs a világításra pénz, s a hálózat különben sem bírja, ha egyszerre mindenütt égnek a lámpák – láthatatlanul lógnak a remekművek. Az alagor viszont már újjáépítve várja a látogatókat. Valóban mindent az alapoknál kell kezdeni.

Reméljük, erre jó lesz a szociális jelzővel is kiegészülő piacgazdaság. Másfél rendkívül nehéz hónap (mi ez a hazaiak nehéz évtizedeihez képest!) – el ugyan nem fogadom, de hozzáadódóm a helyzethez.

Szerencsére itt vannak a fiatalok, itt vannak tanítványaim. Ha van előadásaink értelme, foganatja, azt ők teszik hozzá munkájukhoz. Értelmesek, érdeklődők, őszinték, tehetségesek. Hamar kiderül, hogy szeretjük és tiszteljük egymást: én a maximumot próbálom nekik nyújtani, az előadásokon, az órák után, s rendszeres, egyetemen kívüli összejöveteleinken, közös programjainkon; ők figyelnek, gondolkodnak, s gyakran megtisztelnak azzal is, hogy ellentmondanak, vitatkoznak, kifejtik véleményüket. Nincs bennünk félelem, nincs bennünk bizalmatlanság, rosszindulat. Belátjuk, milyen nagy szükség lenne arra, hogy idegen nyelveket beszéljenek. „Várd meg, míg végzősok lesznek, s állás után rohangálnak, helyezkednek.” Megvárom. De nem tetlenül. Példát próbálom nekik mutatni és olyan utat, amely az önálló gondolkodáshoz, szellemi szabadsághoz vezet és nem a szolgálatteljesítéshez. Jó jel: már határozott mozdulattal teszik zsebre a Fregattban a legjobb asztalokat előlünk elzáró Foglalt feliratot és használják a liftet az egyetemen...

Május

Egy dolgot nem tudok megszokni Pesten. (Szabad a gazda: a piszkot? az agresszív autósokat? a lassú vonatokat?) A szurkolókat. Úgy látszik, Európában ez most a fasiszta attitűd paradiójára. (A baloldali dogmatizmus a házmaster, a portás, a gondnok marad.) Van pesti csapat, amelyet olyan

karlendítéssel biztatnak, hogy undorodva hagyom ott a meccset. Hofi-társaim, hol keressitek a gyökereket? Az ellenséget? Az oláhok és tótok után a zsidók és a cigányok? Ennyit örököltünk az úri Magyarországtól: minden bajunk másoktól származik. A befogadó identitás helyett sajnos továbbra is a kirekesztő identitást gyakoroljuk. S ennek a kisebbségi érzésből fakadó sértettségnek a hamis prófétái, a diszmagyart a történelem naftalinjából előhalászó nosztalgikus nagyjaink a legfelsőbb fórumokon is szöhoz engedték, egészen a legutóbbi időkig. A választások egyik legbiztosabb tanulsága számomra a restauráció híveinek háttérbe szorulása, és a szélsőségek bukása.

Apropó: próféták. Itt az ideje, hogy visszavonuljanak (egyelőre még megvan.) Szigligetre, duzzogni, régi szép idöket emlegetni, vagy szebb jövőre várni. Most már nem osztozhatnak egymásnak milliókat; ezután úgy kell majd élniük, mint más halandónak: munkából.

Június

A „Könyvhét” négy napján találkozunk egymással az író és az olvasó – ha találkozik. A Vörösmarty téren sok a látogató, de viszonylag kevesen vesznek könyvet (nincs miből), és kevesen dedikálnak. Néhány elsőrangú bestsellerirő asztalánál állnak csak sorban. A könyvkiadás struktúrája lassan kirajzolódik, a terjesztést viszont – egy-két kitűnő könyvesbolt kivételével – még dilettánsok tartják kezükben. A váltás alig érződik a könyvszakmában, mely nehezen küzd meg a versenyhelyzettel, a könyv egyeduralmának elvesztésével, s azzal, hogy szabadságban szabad a kultúráról is lemondani és tömegcikkelt (például rosszabbnál rosszabb ponyvát vagy videofilmet) fogyasztani. Mi, műhelyesek, akik a könyvet már rég besoroltuk a többi üzenethordozó – hangkazetta, videokazetta, mágneslemez – mellé, most ágálunk a könyv védelmében.

Délután sétálok a Római-parton. Pest-Budának ez az egyik legkiecsesebb, legbarátságosabb helye, a kultúra és a természet, a történelmi múlt és a jelen szerencsés találkozási pontja. Azon tereprek, hogy már csak karnyújtásnyira van – ha nem is a Kánaán, de az a tisztos, értelmes élet, amelyet eddig minden utópia csak ígért nekünk, magyaroknak, amelyről progresszív és konzervatív oldalon egyaránt a jobbak mindig is álmodtak, mindig is küzdöttek. Magyarország nagy és gazdag ország: a kitűnő gyümölcsök, a tehetséges emberek termőföldje. Valamikor – még '56 után is! akkor különösen – elég volt, ha egy felvételre jelentkező munkás Nyugaton annyit mondott: magyar vagyok; szakmámban, a nyomdász szakmában a franciák mellett a magyar és a lengyel szakmunkások vitték a prímet. Hová lett ez a szaktudás, ez az igyekezet, ez a tisztesség? Mi vettük ki belőlünk? Nem érem be a szokványos magyarázatokkal, hogy nem fejlődött ki egészen a polgárság, hogy tönkretett bennünket a negyvenéves diktatúra, a lumpenproletariátus szintjére süllyedt az egész ország stb. Van ezekben a magyarázatokban igazság, de ne keressünk állandóan kifogásokat! Nézzünk szembe a tényekkel, önmagunkkal, a mai helyzettel (s ne mindig a történelemmel!). Ne keressünk bűnbakot, ne azt keressük, mit ártottak nekünk az osztrákok az első világháborúval, a franciák Trianonnal, a németek a második világháborúval, az oroszok a megszállással, hanem azt nézzük, mit csináltunk mi rosszul, mit vétettünk saját magunk ellen, mit vétettünk el, s ezen próbáljunk változtatni, minél hamarabb.

Am most nincs kedvem bosszankodni. Kinyitottak a csónakházak, lehet kajákat, kenut bérelni; egymást érik a kiskocsmák, büfék és penziók és egyéb jókedvre hangoló intézmények. A remek aszfaltúton bicikliznek a fiatalok, jobbnál jobb bringákon egész családok, mellettük fajakutyák futkároznak. Hullámszik a tömeg és ennek a tömegnek arca van. Nyugodt, öntudatos, barátságos arca. Valami békebeli hangulat uralkodik el rajtam. Végre talán béke lesz. Végre itthon vagyok. És ők is itthon vannak, ezek az emberek, akik történetesen magyarok. Élvezik az életet, a vasárnapot, amely most ezernyi mozaikképpben ragyog: a Duna csillámló vize, friss, zöld levelek, söröspoharak, biciklikormány, babakocsi, evezők, szerelmek, újságok olvasó öregek, viháncoló napseművegesek. Kerek ez a világ. Így kerek. Mint a Nyugaton élő magyarok többsége, én is Magyarország feltétel nélküli (de nem elvakult) drukkeré vagyok. Biztassuk hát együtt a csapatot. Talán mi nem így állítottuk volna össze, talán vannak még tartalékban nagy játékosok. De most 6k játszanak a pályán. Nyerniük kell. Hajrá, magyarok! Párizs

Nagy Pál

ANDREJ BELJ

Hazám

V. P. Szventyickijnek

A halom meg a harmat, a pára
Meg a hajnali málnaszín ég
Ugyanaz, meg a rét susogása,
S ugyanoly nyomorult ez a nép.

S a szabadban, a vadban – a rab
van;

S szigorú a sörétszínű táj:
A mező kiabálja a fagyban –
„Út az óra, fekdűj bele már,

Ahogy mások, a sirba!...” Szavára
Ne figyelj oda, bár fenyeget: –
A reménytelennek panasztát s a
Zokogást meg a könnyet ügyeld!

Ugyanaz, ki a szélbe kiáltva,
Ugyanaz a nagyéhi sereg:
A halál hada, mely lekaszálja
A halomra az embereket.

Jaj, te végzet-igázta fagy-ország,
Jaj, Oroszhon-anyácska, neked
Ki csúfította így el az orcád,
Gonosz tréfát ki űz teveled?

1908, Moszkva

Trojka

Gyí! A gyors paták dobogva
Törnek csendülő jeget;
Körbefordul cifra trojka,
S szédítő vágatba kezd.

Napkorong, felhők öléből
Ki-kibújva, pirban ég.
Kocsim csatos övéről
Szikra villan szerteszt.

Jó az alkony: égi kéket
Fénylő-bíbor óv kerít.
Hahótázva táncra kélnek
Valdaji kolompjaid.

Tűzből szőtt abrosz borul ma
Széjjel a hideg havon.
Lángok gyúlnak aranyosra
Pingált, ékes jármodon.

Ott vagyunk. A szél csitul tán.
Tornácra ki is fogad?
Jaj, milyen szélfúttá orcán
Látok bíbor foltokat?

Mellém huppan mosolyogva.
Szólt: „Szervusz, édesem...”
S fölnevet megint a trojka
Részkolompja érdesen.

1904. június, Szerebrjanij Kologyez

Baka István fordítása